

Uppdaterad åtgärdstabell 2019–2027 för Åtgärdsprogram för hällebräcka

(*Saxifraga osloënsis*)

Hotkategori: **VU**

Åtgärdstabellen har upprättats av
Länsstyrelsen i Örebro län

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Örebro län

Tel: 010-22 48 000

E-post: orebro@lansstyrelsen.se

Postadress: 701 86 Örebro

Internet: www.lansstyrelsen.se/orebro

© Naturvårdsverket 2023

Omslag: Hällebräcka, foto Inger Holst

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv*, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för hällebräcka 2014–2018 har tagits fram och koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Örebro län. Under den perioden har endast lokal koordinering såsom vägledning och rådgivning fått genomföras. Först i slutet av februari 2018 blev arten ett ordinarie åtgärdsprogram samt ett samverkansprogram. Mot denna bakgrund har insatserna för arten under femårsperioden kommit att bli begränsade. Programmet redovisades till Naturvårdsverket 2019, som beslutade att förlänga programmet till och med 2023 med uppdatering av åtgärdstabellen. Vid uppdateringen av åtgärdstabellen har även vision, långsiktiga och kortsiktiga mål uppdaterats. Vid fastställelse av den uppdaterade åtgärdstabellen revideras tidigare beslut och programmet förlängs till och med 2027.

Arten klassas i Rödlistan 2020 som Sårbar och är i behov av fler åtgärder och skötsel för att den inte ska vara rödlistad i Sverige.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2019–2027 för att artens bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för hällebräcka, ISBN 978-91-620-6615-4.

Stockholm juni 2023

Maria Widemo
Chef Artenheten

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade i juni 2023 att fastställa en uppdaterad åtgärdstabell, inklusive ändringar i vision, långsiktiga och kortsiktiga mål, samt att åtgärdsprogrammet för hällebräcka ska förlängas t.o.m. år 2027, NV-04504-23. Den uppdaterade åtgärdstabellen är tillsammans med åtgärdsprogrammet vägledande, ej formellt bindande dokument.

När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator slutredovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och SLU Artdatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program fastställs.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	4
INNEHÅLL	5
BAKGRUNDSBESKRIVNING	6
VISION OCH MÅL	8
Vision	8
Långsiktigt mål	8
Kortsiktigt mål	8
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	9
Dialog och samverkan	9
Information, utbildning och rådgivning	9
Områdesskydd	9
Aktiva åtgärder i fält	10
Skötsel och restaurering	10
Populationsförstärkande åtgärder	11
Datainsamling och analyser	11
Inventering	11
Uppföljning	11
Övervakning	11
BILAGA 1.	13

Bakgrundsbeskrivning

Hällebräcka förekommer i hela världen endast i Sverige och Norge, och huvuddelen av utbredningsområdet ligger i Sverige. Sverige har därför ett stort ansvar för artens bevarande. Den svenska utbredningen finns på kalk i ett bälte från Dalsland tvärs över landet till Roslagen i Uppland, med en utpostlokal i Medelpad. De län som berörs av åtgärdsprogrammet är således; Stockholm, Uppsala, Södermanland, Västmanland, Örebro, Värmland, Västra Götaland samt Västernorrland.

Hällebräcka är fridlyst och rödlistad som Sårbar (VU) på grund av att den anses ha minskat med mer än 30% de senaste 10 åren (SLU Artdatabanken 2020). Den är listad i bilaga 2 och 4 i EU:s art- och habitatdirektiv. Arten finns eller har funnits på cirka 800 kända lokaler i landet, i antal från några få individer till över 100 000. Av dessa lokaler har nästan 700 konstaterats hysa arten under 2000-talet.

Hällebräcka föredrar öppna lägen på kalk eller annan liknande lättvittrad basisk bergart. För att utvecklas och sätta frön är den beroende av viss fuktighet. Arten är konkurrenskänslig gentemot annan växtlighet och uppträder som pionjär på störd eller bearbetad mark. Många lokaler ligger i vägkanter, vägskärningar, klipphyllor och kalkbrott. Arten växer även i naturbetesmarker, på stenhällar och trampade stigar samt på kalkbergryggar och kalkhällar.

Fremsta hoten mot arten är tätande markskikt, vilket gör det svårt för fröna att växa och gro samt igenväxning, till exempel vid upphört bete eller skogstillväxt i tidigare öppen terräng.

Åtgärdsprogrammet för hällebräcka, *Saxifraga osloënsis*, fastställdes i maj 2014 och har under största delen av dess giltighetsperiod varit nedprioriterad av Naturvårdsverket. Hällebräcka har legat i den grupp av ÅGP där endast lokal koordinering såsom vägledning och rådgivning genomförts. I den gruppen förblev hällebräcka till slutet av februari 2018 när arten blev ett ordinarie ÅGP samt ett samverkansprogram. Mot denna bakgrund har insatserna för arten under femårsperioden kommit att bli begränsade. Ideella krafter och driftiga åtgärdsprogramskoordinatorer har trots detta sett till att en del åtgärder blivit utförda. Inom Floraväxeriet har många län utfört mer eller mindre heltäckande inventeringar. Informationsinsatser har skett på flera håll och även biotopvårdsinsatser har genomförts, om än i liten skala. Områdesskydd har initierats på flera lokaler. De åtgärder som genomförts har varit viktiga och funktionella. Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2014–2018 har uppgått till 272 625 kr.

De kortsiktiga målen har inte uppnåtts. Uppfattningen är att antalet lokaler och individer i landet som helhet minskar.

Mer information om hällebräcka finns i Naturvårdsverkets rapport 6615 Åtgärdsprogram för hällebräcka, 2014–2018.

Den uppdaterade åtgärdstabellen syftar till att förbättra förutsättningarna för hällebräckans framtida överlevnad i landet. Åtgärder som inte har genomförts

under tidigare programperiod samt löpande åtgärder har anpassats till rådande kunskaps- och åtgärdsläge. Förstärkning genom insådd på svaga och utgångna lokaler visade sig fungera under förra programperioden och ingår som en del i skötseln.

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till 390 000 kr under giltighetsperioden 2019–2027. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

Vision och mål

Den uppdaterade visionen och de uppdaterade målen för perioden 2019–2027:

Vision

Hällebräcka har uppnått gynnsam bevarandestatus vilket innebär att den genomsnittliga populationen över flera år minst har nått upp till referensnivå (2019 450 000 individer) och har ett utbredningsområde på 12 000 km² samt att habitatförsämringen är hejdad.

Långsiktigt mål

- Populationen ska omfatta minst 450 000 individer som ett årligt medelvärde.
- Utbredningsområdet för hällebräcka ska vara minst 11 500 km².
- Förekomstarean för hällebräcka ska vara minst 6 200 km².
- Arten ska ha stabila förekomster i alla län där den förekommer idag.
- Minst 300 lokaler spridda över hela utbredningsområdet ska hysa individrika bestånd (> 100 ex) under goda år.
- Antalet lokaler utanför kärnområdena ska vara stabilt eller öka.
- Fragmenteringen av hällebräckans utbredning ska ha minskat.

Kortsiktigt mål

- Populationen ska ha ökat i landet som helhet, och ska vara stabil eller ökande i alla berörda län.
- Antalet lokaler ska vara stabilt eller ökande i alla berörda län.
- Biotopvård utanför skyddade områden ska ha kommit igång på de lokaler där det bedöms vara angeläget, minst en lokal per berört län. Artens individantal ska ha ökat vid en kontroll på dessa lokaler i slutet av programperioden.
- Berörda kraftbolag, kalkbrytningsföretag och Trafikverket ska vara informerade i alla län där hällebräckans lokaler berörs av dessa aktörers verksamhet.

Åtgärder och rekommendationer

Dialog och samverkan

Dialog och samverkan med andra aktörer

Ett seminarium anordnas under vilket länsstyrelser delar med sig av sina erfarenheter från det arbete som genomförts, vi delar goda och dåliga erfarenheter.

Information, utbildning och rådgivning

Ett faktablad har tagits fram av Länsstyrelsen i Örebro län. Faktabladet kan lätt modifieras av berörda länsstyrelser med aktuell information från respektive län.

Informationsskyltar finns uppsatta på lokaler men kan behövas på fler platser till exempel vid kalkbrott där badgäster kan medföra för mycket slitage, i tätorter och vid fornlämningar. Underlag till en skylt finns på länsstyrelsernas samarbetsyta för ÅGP.

För att öka förståelsen för behov av riktade skötselåtgärder genomförs rådgivning och utbildning löpande med berörda aktörer. Rekommendationer ges om lämplig hänsynför att gynna hällebräcka i samband med kalkbrytning eller annan exploatering.

Områdesskydd

En förteckning av lokaler som hade områdesskydd 2014 finns i Bilaga 2 i åtgärdsprogrammet. I Västra Götaland, Uppsala, Värmland och Stockholm pågår inget arbete med att skydda ytterligare lokaler.

I Västmanlands län har sedan 2014 naturreservatet Mergölen bildats av Natura 2000-området Salakalken (SE0250170). I det ingår de tre hällebräckalokalerna Solbohöllarna, Kullsbohöllarna och Kullsbohöllarna SO.

Örebro: I tre områden i *Örebro kommun* pågår dialog om skydd.

Naturreservatsbildning är inledd vid Berga som är Natura 2000 område (SE0240152). I Kvinnerstatorp blir ett naturvårdsavtal troligen klart 2020 och dialog pågår med Skogsstyrelsen om bildande av biotopskydd i Långbyn. Många av lokalerna i länet kommer i och med detta att finnas i skyddade områden.

Samtliga län bör se över behovet av att skydda fler områden. Om inte kärnlokalerna är skyddade bör man arbeta för att de blir det. Naturreservat men även långa naturvårdsavtal är lämpliga skyddsformer.

Aktiva åtgärder i fält

Skötsel och restaurering

Fortsatt skötsel på prioriterade lokaler är den viktigaste åtgärden inom programmet. En åtgärdsplan tas fram i varje län i vilken man pekar ut vilka lokaler man bedömer har goda chanser till långsiktig överlevnad om åtgärder utförs. Arten är känslig för förnaansamling och igenväxning och många lokaler kräver därför återkommande krattning och röjning. Bete är en bra åtgärd där det är lämpligt och går att ordna.

På utgångna lokaler kan avskalning av det översta jordlagret ha en god effekt genom att fröbanken aktiveras. Insådd har visat sig vara effektivt och bör utföras på utgångna lokaler och för att förstärka svaga lokaler.

Bästa tiden att utföra åtgärder torde vara från augusti till mars. Markstörning bör föregås av kontroll av om groddplantor redan finns på plats. Där det finns plantor bör störning undvikas.

I alla län utom Västernorrland, som bara har en lokal, finns behov av att ta fram åtgärdsplaner för i vilka lokaler och åtgärder prioriteras. Det gäller framför allt lokaler som inte har något skydd. I de områden som är skyddade förutsätts att skötseln anpassas för att gynna hällebräckan och att de åtgärder som kan komma att behövas bekostas av förvaltningen.

Nedan några exempel på vad som planeras:

I **Västra Götalands** län planeras krattning av mossa samt vid behov röjning på nedanstående lokaler. De skyddade kommer att skötas med förvaltningsmedel och på de oskyddade kommer åtgärd att utföras av länsstyrelsens ÅGP-personal.

Melleruds kommun: Ödegårdsgärdet, Ryr NR. Mjökudden väst, Forsbo NR. Hällan, Natura 2000.

Åmåls kommun: Sunes kulle, Bräcke ängar NR. Ängarna, Natura 2000.

Bengtsfors kommun: Kårud Stommen, oskyddad lokal. Rollsbyn N, oskyddad lokal.

Västmanland: *Sala kommun:* I det nya naturreservatet Mergölen med lokalerna Solbohöllarna och Kullsbohöllarna – planeras slåtter och på Kullsbohöllarna SO, som tidigare röjts, kan under perioden borttagning av förna samt insådd ske.

Styrars skola söderut (oskyddad lokal) - slåtter.

Arboga kommun: Kvarteret Gullvivan – insådd, kvarteret Tallen – borttagning av växtlighet vid höllarna och Östra Bergsparken – utökad gräsmatteklippning.

Stockholm: *Norrälje kommun:* Naturreservatet och tillika Natura 2000-området Bergbofjärden-Häverö prästäng sköts med bete och slåtter. I Natura 2000-området Boda kan röjning och avlägsnande av förna behövas.

Värmland: De lokaler som ligger i de skyddade områdena Tjärnberget (NR), Genbäcken (Natura 2000) och Näs (Natura 2000) sköts inom förvaltningen. Genbäcken och Näs betas, de har miljöstödd och har fått rådgivning. Övriga ca 15 kända lokalerna behöver besökas för att åtgärdsbehov ska kunna bedömas.

Populationsförstärkande åtgärder

Med hänsyn till populationens nuvarande storlek finns det en uppenbar risk att arten kan försvinna till följd av slumpmässiga faktorer på många lokaler. Som ny åtgärd föreslås därför att svaga och utgångna lokaler kan förstärkas genom insådd av frön från närbelägna lokaler. Syftet är att förhindra att arten försvinner från de svaga lokalerna. Frön skördas i slutet av maj. Behovet av utsättning behöver analyseras i varje län och sammanställas i en utsättningsplan enligt Wetterin (2008) och IUCN/SSC:s riktlinjer (IUCN/SSC 2013).

Datainsamling och analyser

Inventering

Eftersom programmet var nedprioriterat under förra perioden finns det behov av att återbesöka gamla lokaler i Västmanland, Örebro, Värmland och Södermanland. Uppsala och Stockholm är väl inventerat genom floraväkteri. I Västra Götaland genomfördes en inventering 2016 men stort behov finns av att återbesöka lokaler i västra och mellersta Dalsland som inte besökts på länge (1920–1980-talet). Återbesök kan behöva utföras där det finns behov av att kartlägga åtgärdsbehov.

Uppföljning

De restaurerade ytorna följs upp året efter åtgärd och därefter efter tre år. Den inventeringsmetodik som används av floraväktarna bör nyttjas för att följa populationsutvecklingen och för att se hur arten svarar på genomförda åtgärder.

Övervakning

Artdatabanken har under 2022 tagit fram ett förslag för hur den biogeografiska uppföljningen av hällebräcka och övriga kärleväxter i habitatdirektivet ska ske. Utgångspunkten är att ett stickprov med drygt 100 lokaler av hällebräcka ska följas upp under varje sex-årsperiod och att den bör genomföras utifrån antalet lokaler i olika län. Den stratifierade fördelningen per län blir preliminärt: AB 35 lokaler, C 29 lokaler, D 4 lokaler, O 19 lokaler, S 5 lokaler, T 11 lokaler, U 3 lokaler och Y 1 lokal (summa 107 lokaler). Urvalet sker slumpvis av de befintliga (under 2000-talet besatta) lokalerna inklusive åtminstone en av de individrikaste lokalerna per län och stratifierat så att så många som möjligt av milrutorna täcks in. Fördelningen är dessutom stratifierad mellan skyddade och oskyddade lokaler. Uppföljningen bör vara frikopplad från skötsel och förvaltning, för att stickprovet ska kunna ses som representativt. Om samma lokaler bör följas upp fortsättningsvis eller om en ny slumpning ska ske varje sexårsperiod är ännu inte fastlagt, men troligen blir det en mix.

Övervakningen kommer förmodligen att skötas med en mix av ideellt floraväkteri (i län med få lokaler) och professionellt dito (i län med många lokaler eller där det finns få floraväktare). Meningen är att den professionella delen ska finansieras med

pengar från den biogeografiska uppföljningen medan floraväktet finansieras via Naturvårdsverkets bidrag till ideella föreningar och till viss del via den biogeografiska uppföljningen.

Bilaga 1.

Föreslagna åtgärder

Kategori: Ordinarie åtgärdsprogram samt samverkansprogram

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Kontinuerlig rådgivning	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	20 000		1	Årligen ³
Gör skyltar enligt förlaga och sätt upp där behov	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	30 000		1	2027
Seminarium	Koordinerande län		Lst	NV-ÅGP	10 000		1	2021
Områdesskydd	T	Berga, SE 0240152	Lst	NV-skydd	0		1	2027
Naturvårdsavtal	T	Kvinnersatorp, Örebro kn	Lst	NV-skydd	0		1	2021
Biotopskydd	T	Lången, Örebro kn	SKS	SKS				2027

NATURVÅRDSVERKET

Aktiva åtgärder i fält								
Skötsel (röjning, krattning, markbearbetning insädd, hävd)	AB	Prioriterade lokaler	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	40 000	100 000	1	Årligen ³
	C				40 000			
	D				20 000			
	O				30 000			
	S				20 000			
	T				40 000			
	U				30 000			
Datainsamling och analyser								
Åtgärdsplan	Alla		Lst	NV-ÅGP			1	2022
Inventering	D	Prioriterade lokaler	Lst	NV-ÅGP	20 000		1	2021
	S				20 000		1	2021
	T				50 000		1	2021
	U				20 000		1	2021
Uppföljning av åtgärdseffekter	Alla	Där åtgärd utförts	Lst	N-ÅGP	70 000		1	2027
Övervakning	Alla	Enligt urval	SLU Adb	Biogeografisk uppföljning	0	120 000	1	
Total uppskattad kostnad för åren 2019-2027					390 000	220 000		

- ¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.
- ² - Med "Alla län" menas Stockholm, Uppsala, Södermanland, Västmanland, Örebro, Värmland, Västra Götaland samt Västernorrland.
- ³ - Kostnaden som anges är den totala summan under programperioden.